

» Opening 'Beladen treinen'

Op 5 maart 2013 opende Het Spoorwegmuseum de expositie 'Beladen treinen, Jodentransporten in de Tweede Wereldoorlog'. Een zwaar onderwerp dat nu een vaste plek heeft gekregen in het museum. Tijdens de opening ging directeur Paul van Vlijmen dieper in op de totstandkoming van deze expositie. Hiernaast de tekst die hij bij deze gelegenheid uitsprak.

04

NIEUW MUSEUMCONCEPT

In 2005 openden we dit nieuwe museumgebouw waar we vandaag bij elkaar zijn. Een nieuw museumconcept waarbij we 'werelden' gecreëerd hebben die allemaal, op geheel eigen wijze, een stukje van de Nederlandse spoor geschiedenis vertellen. Het museum is een beleving waarbij we ons sterk richten op gezinnen met kinderen. Het is educatie op de bagagedrager van het verniaak voor mensen die vaak voor het eerst naar een museum gaan. Het is ons streven om zo, op een steeds wisselende wijze, historische onderwerpen voor een breed publiek toegankelijk te maken. De spoor geschiedenis kent echter ook zwarte bladzijden.

BELADEN TREINEN

Vandaag opent een nieuw deel van onze vaste expositie: 'Beladen treinen, Jodentransporten in de Tweede Wereldoorlog'. Een verhaal dat nauw verbonden is aan ons museum want vanaf de plek waar het museum thans gevestigd is, het Mallebaanstation, werden in de Tweede Wereldoorlog 1200 Utrechtse Joden op transport gesteld naar Westerbork, en van daaruit naar de concentratie- en vernietigingskampen in Duitsland en Polen. Het is een verhaal dat je als museum moet vertellen. Misschien kun je zelfs zeggen: we zijn het aan onze geschiedenis verplicht om dit verhaal te vertellen. Maar hoe pas je een dergelijk zwaar onderwerp in binnen een museumconcept waar 'vermaak' centraal staat? Waar meer dan 100.000 kinderen per jaar met andere verwachtingen op bezoek komen? Hoe vind je een modus om dit zo beladen onderwerp, dat zoveel emoties oproept, integer, kwetsbaar en educatief te behandelen. Ik kan u verzekeren dat ik dit jarenlang niet kan bedenken. Het is dus ook mijn persoonlijke worstelling geweest.

NAARTOE GEGROEID

Bij de heropening in 2005 wisten we niet hoe we dit moesten vormgeven. Hoe past een dergelijk zwaar onderwerp tussen de vrolijke belevingswerelden van het nieuwe museum? Veel mensen zullen ook vragen, waarom komen jullie hier nu pas mee? Het antwoord is dat we daar langzaam naartoe zijn gegroeid. Want als we het doen, dan willen we het goed doen en op een wijze die recht doet aan geschiedenis en emoties. Hebben we dan in het verleden er helemaal niks aan gedaan? Wij hebben er wel degelijk aandacht aan besteed. Van 1989 tot en met 2003

was er in het museum een vaste opstelling over de Jodentransporten. En in 1995, bij 50 jaar bevrijding, werd met de tentoonstelling 'Rijden of Straken' aandacht besteed aan de onderwerp. Ook hangt er een plaquette aan de gevel van het Mallebaanstation die herinnert aan de zwarte bladzijde uit de historie van dit station.

BLIJVENDE VORM

De viering van 300 jaar Vrede van Utrecht bood de uitdaging om te reflecteren over conflicten en oplossingen, en werd daarmee de directe aanleiding van het onderwerp 'De trein in oorlogstijd'. De expositie 'Sporen naar het front' die eind deze maand open gaat, belooft een prachtige tentoonstelling te worden, maar biedt te weinig kans om binnen het logistieke verhaal van het spoor in oorlogstijd dit kwetsbare onderwerp te behandelen. Daarbij is het een tijdelijke tentoonstelling en wilden wij een vaste plek. We denken met 'Beladen Treinen' een blijvende vorm gevonden te hebben die het onderwerp van de transporten van joden, Sinti en Roma in de Holocaust recht doet. Een combinatie van de persoonlijke verhalen van de mensen die deze overleefd hebben

05

met de kille feiten van de transporten naar de vernietigingskampen. Vanzelfsprekend speelt NS een hoofdrol in de expositie, net zoals de rol van andere Europese spoorwegbedrijven die meegewerkt hebben aan de Holocaust. Spoorbedrijven waren door hun militaire karakter gewend zo efficiënt mogelijk te opereren. Hun logistieke kracht maakte het spoor ook geschikt voor het misdadig gebruik daarvan.

ORDEEL

Het museum wijst geen schuldigen aan, wij bieden bezoekers de handvatten om zelf tot een oordeel te komen. Daarbij hebben wij niet geschuwd schokkende feiten en verhalen te presenteren om zo de bezoeker zo dichtbij als mogelijk bij de waarheid te brengen. In de computerconsole die bij de wagen staat wordt aandacht besteed aan de rol van de spoorwegen bij de Holocaust, de logistiek, bureaucratie en de verhalen van daders, slachtoffers en omstanders. Wij vertellen over de historische perceptie binnen het spoorbedrijf. Van een heldenrol direct na de oorlog, via een krampachtige houding na het verschijnen van het boek van Professor Rüter: 'Rijden en Staken' tot aan de excuses die NS die aanbod in 2005.

OPZET

Omdat we op geen enkele wijze beschikken over originele objecten en moest er voor een andere vorm van informatieoverdracht gekozen worden. Ontwerper Herman Kossmann zal straks meer vertellen over hoe we tot de huidige opzet zijn gekomen. Daarbij hebben we gekozen voor een plek die symbolisch is voor het onderwerp: een stukje doodlopend spoor. Daar staat een oude gehavende bagagewagen die in 2002 teruggevonden is in Roemenië. Deze wagen wordt door onze bezoekers sterk geïdentificeerd met de Jodentransporten. Of hij daadwerkelijk is gebruikt bij de transporten weten we niet, dat is niet meer te achterhalen. Wat we wel weten is dat dit soort wagens werd ingezet en dat het type als een icoon geldt voor de Jodentransporten.

SPOORWEGHISTORISCH PERSPECTIEF

De Holocaust is vanuit verschillende kanten belicht, maar tot op heden nog nauwelijks vanuit een spoorweghistorisch perspectief bekeken. Dat is wat we als museum hebben gedaan. Onze conservator en historicus Jos Zijlstra deed hiervoor research. Ik verwacht dat u onder de indruk zult zijn van de tentoonstelling. De verhalen zijn aangrijpend en de logistieke organisatie van de Holocaust is eigenlijk niet te bevatten. Daarom willen we als museum dit verhaal blijven vertellen.

DE BRUIKLENEN VAN: SPOREN NAAR HET FRONT

Naast de eigen collectie van Het Spoorwegmuseum bevat 'Sporen naar het front' een aantal bijzondere bruiklenen. Niet alleen uit Nederland, maar er komen ook collectiestukken uit Engeland, Duitsland, Servië en Slowakije. Hieronder een overzicht van deze grote bruiklenen en hun verhaal. Vanaf zaterdag 30 maart is de tentoonstelling open voor publiek en zijn alle prachtige bruiklenen te bezichtigen.

